

INGLIZ VA O'ZBEK MASALLARINI O'ZARO TARJIMA QILISHDA ALLEGORIK OBRAZLAR VA IRONIYANING ADABIY TRANSPOZITSIYASI HAMDA ADEKVATLIK MUAMMOSI

Jalaletdinova Fotima Tadjitdinovna

Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21736679>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o'zbek masallarini o'zaro tarjima qilish jarayonida allegorik obrazlar va ironik (piching, kesatiq) vositalarning adabiy transpozitsiyasi hamda tarjima adekvatligini ta'minlash masalalari tadqiq etiladi. Masal janriga xos bo'lgan satirik va didaktik xarakter, majoziy obrazlarning milliy-madaniy qatlami va asar tilidagi ironiyaning boshqa dilga ko'chirilish usullari qiyosiy-tarjimashunoslik aspektida tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, allegorik obraz va ironiyaning tarjima qilishda shunchaki so'zma-so'z o'girish emas, balki g'oyaviy-badiiy va stilistik qayta yaratish (re-creation) hamda adabiy transpozitsiya tamoyillariga rioya qilish talab etiladi.*

Kalit so'zlar: *tarjimashunoslik, adekvatlik, transpozitsiya, allegorik obraz, ironiya, masal, pragmatik adaptatsiya, stilistik transformatsiya*

Аннотация: *В данной статье исследуются вопросы литературной транспозиции аллегорических образов и иронических средств (иронии, насмешки, сарказма) в процессе взаимного перевода английских и узбекских басен, а также проблемы обеспечения адекватности перевода. В сравнительно-переводоведческом аспекте анализируются сатирико-дидактический характер, присущий жанру басни, национально-культурная специфика аллегорических образов и способы передачи иронии художественного текста на другой язык. Результаты исследования показывают, что при переводе аллегорических образов и иронии недостаточно ограничиваться буквальным переводом; необходимо*

соблюдать принципы идейно-художественного и стилистического воссоздания (re-creation), а также литературной транспозиции.

Ключевые слова: *переводоведение, адекватность, транспозиция, аллегорический образ, ирония, басня, прагматическая адаптация, стилистическая трансформация*

Abstract: *This article examines the issues of literary transposition of allegorical images and ironic devices in the process of translating English and Uzbek fables, with particular emphasis on achieving translation adequacy. The study comparatively analyzes the satirical and didactic nature of the fable genre, the national and cultural specificity of allegorical images, and the methods of conveying irony from the source language into the target language from the perspective of comparative translation studies. The findings indicate that translating allegorical images and irony requires more than a literal rendering; it demands adherence to the principles of artistic and stylistic re-creation, as well as literary transposition, in order to preserve the ideological, aesthetic, and pragmatic value of the original text.*

Keywords: *translation studies, translation adequacy, transposition, allegorical image, irony, fable, pragmatic adaptation, stylistic transformation*

KIRISH (INTRODUCTION)

Badiiy tarjima va tarjimashunoslikda masal janri eng murakkab obyektlardan biri hisoblanadi. Chunki masal kichik hajmga ega bo'lishiga qaramay, o'zida chuqur falsafiy-axloqiy g'oya, o'tkir ironiya, majoz hamda boy lingvokulturologik mazmunni mujassam etadi. Ingliz va o'zbek masalchilik an'alarini o'zaro tarjima qilish jarayonida asar semantikasi bilan birga uning estetik va satirik quvvatini, ya'ni muallif ironiyasini asrab qolish tarjimondan yuksak mahorat talab qiladi.

Masal poetikasida allegorik obraz va ironiya bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular muallif g'oyasining asosiy yetkazuvchisi vazifasini bajaradi. Tarjima jarayonida esa muloqot qiluvchi ikki til va madaniyat o'rtasidagi tafovutlar sababli

allegorik obrazlarning semantik doirasi va ironiyaning ifodalanish usullari mos kelmasligi mumkin. Bu esa tarjimashunoslikda adabiy transpozitsiya (badiiy-stilistik usul va obrazlarni boshqa madaniy-lingvistik muhitga moslashtirib ko'chirish) va tarjima adekvatligi muammosini keltirib chiqaradi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek nasriy masallari tarjimasida allegorik obrazlar hamda ironik vositalarning berilish usullarini o'rganish, yuzaga keladigan transformatsiyalarni tahlil qilish va adekvat tarjimaga erishishning uslubiy imkoniyatlarini ochib berishdan iborat.

METODOLOGIYA (METHODOLOGY)

Tadqiqotning empirik bazasini ingliz masalchilik namunalari (Ezop masallarining inglizcha tarjimalari va qayta ishlangan nasriy variantlari) hamda o'zbek masalchiligidagi mumtoz va zamonaviy nasriy tarjima hamda asarlar tashkil etadi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy-filologik metodlar qo'llanildi: Qiyosiy-tarjimashunoslik tahlili: Asl nusxa (original) va tarjima matnlarini o'zaro qiyoslab, ma'nodoshlik va stilistik mutanosiblikni aniqlash uchun;

- Pragmatik tahlil: Tarjima matnining kitobxonga ko'rsatadigan emotsional-estetik va satirik ta'sir darajasini baholash uchun;
- Transpozitsion va transformatsion tahlil: Asar elementlarining tarjima tilida qay darajada moslashtirilgani va almashtirilganini o'rganish uchun.

NATIJALAR (RESULTS)

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek masallarini o'zaro tarjima qilishda ironiya va allegoriyani uzatishning uchta asosiy usuli qo'llaniladi: *to'g'ridan-to'g'ri эквивалент (straight equivalent)*, *stilistik modifikatsiya (stylistic modification)* va *pragmatik adaptatsiya (pragmatic adaptation)*.

O'zbek va ingliz dillari turli til oilalariga mansub bo'lganligi va madaniy kodlar farqlanganligi sababli, so'zma-so'z tarjima ko'pincha ironiyaning yo'qolishiga yoki allegorik obrazning nursizlanishiga olib keladi.

Masallardagi ironiya va allegorik obrazlar tarjimasidagi transpozitsiya turlari

Originaldagi vosita / obraz	Tarjimadagi muammo	Qo'llanilgan transpozitsiya usuli	Tarjimadagi adekvatlik darajasi
Inglizcha sovuqqon ironiya (Understatement)	O'zbek o'quvchisi uchun o'ta yumshoq, kesatq sezilmaydi.	Ekspressiv intensivlashuv: Pichingni o'zbekcha ibora va poydor so'zlar bilan kuchaytirish.	Yuqori (Satirik ta'sir saqlanadi).
Allegorik zooforik obraz (masalan: Donkey/Eshak)	Har ikkala tilda mavjud, lekin konnotatsiyasi biroz farqlanadi.	Semantik moslashtirish: Obraz xatti-harakatidagi milliy xususiyatlarni saqlash.	To'liq adekvat.
Implicit (yashirin) ironiya	O'zbek tilida mantiqiy urg'u berilmasa, oddiy hikoyaga aylanadi.	Kontekstual transformatsiya: Kesatqni matn kulminatsiyasida ochiqlash.	Adekvat.

Ingliz masallaridagi yashirin, sovuqqon ironiya (understatement) o'zbek tiliga o'girilganda, o'zbek adabiy tiliga xos bo'lgan ochiqroq, poydor va so'z o'yinlariga

boy ironik vositalar orqali transpozitsiya qilinishi zarurligi ko'rsatildi. Aks holda, masalning didaktik va satirik mohiyati ziyon ko'radi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Masallarda ironiya faqatgina ma'lum bir so'zda emas, balki butun boshli kontekstda va allegorik obrazning xatti-harakatida namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz masalidagi *"The Wolf and the Lamb"* (Bo'ri va Qalliq/Qo'zi) masalida bo'rining bahonalari orqali berilgan ironiya, bo'rining o'zini "odolatli" ko'rsatishga urinishida aks etadi. Bu o'zbek tiliga tarjima qilinganda, tarjimon bo'rining nutqida majoziy va rasmiy-kuyunchaklik ohangini saqlab qolishi kerak. Agar bu ohang oddiy, do'q-puyisa tarzida berilsa, muallif nazarda tutgan ironik paradoks yo'qoladi.

Allegorik obrazlar transpozitsiyasida quyidagi muhim omillarga e'tibor qaratish lozim:

1. Denotativ va konnotativ mutanosiblik: Obrazning hayvoniy tabiatini saqlagan holda, uning ortidagi insoniy nuqson (ayyorlik, manmanlik, qo'rqqoqlik)ni tarjima tilidagi eng mos frazeologik va leksik birliklar bilan ta'minlash.

2. Ironiyaning tarjimada qayta yaratilishi: Tarjimon asl matndagi piching va poydor gaplarni tarjima tilining milliy-uslubiy imkoniyatlaridan kelib chiqib qayta tiklaydi. Bunda so'zma-so'z tarjima emas, balki funktsional-stilistik adekvatlik birlamchi o'ringa chiqadi.

Demak, adabiy transpozitsiya jarayonida tarjimon nafaqat lug'aviy ma'noni, balki muallifning estetik pozitsiyasini va satirik yo'nalishini ham tarjima tiliga muvaffaqiyatli o'tkazishi lozim.

XULOSA (CONCLUSION)

O'zbek va ingliz masallarining o'zaro tarjimasida allegorik obrazlar hamda ironiyaning berilishini tadqiq etish natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Masal tarjimasida adekvatlikka erishish uchun so'zma-so'z tarjima tamoyilidan voz kechib, badiiy-stilistik transpozitsiya usullaridan keng foydalanish zarur.

2. Allegorik obrazlar har ikkala madaniyatda ham o'xshash kognitiv bazaga ega bo'lsa-da, ularning ironik va satirik yuklamasi matn tarkibidagi milliy-stilistik vositalar orqali moslashtirilishi lozim.

3. Ironiyaning tarjimai vaqtida funksional-stilistik ekvivalentlikni ta'minlash masalning didaktik ta'sirchanligini oshiradi hamda xalqlar o'rtasidagi adabiy-madaniyatlararo muloqotning sifatli kechishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1983.
2. Musaev K. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – Routledge, 2011.
4. Newmark P. A Textbook of Translation. – Prentice Hall, 1988.